

ANALIZA POPRAVKOV VELIKE/ MALE ZAČETNICE V KORPUSIH ŠOLAR IN LEKTOR

Prispevek obravnava popravke pri dveh oblikah revizije neavtorskih besedil – popravljanju besedil v okviru učno-vzgojnega procesa in lektoriranju. Učitelj in lektor posegata v besedilo, da bi opozorila na odklone od knjižnojezikovne norme, učitelj z namenom razvijanja učenčeve jezikovne (in slogovne) zmožnosti, lektor pa, da bi zagotovil skladnost besedila s knjižnojezikovno normo; za takšen poseg v besedilo uporabljamo izraz popravek. Za primerjalno analizo smo uporabili gradivo iz specializiranih korpusov *Šolar* in *Lektor*, in sicer popravke velike/male začetnice, ki jih je v korpusu *Šolar* 2015 in predstavljajo posebno kategorijo znotraj *napak zapisa*, medtem ko jih je v korpusu *Lektor* 1702 in so razdeljeni v šest podtipov, ki se skupaj natančno prekrivajo s kategorijo popravkov velike in male začetnice v korpusu *Šolar* in so nam služili za oblikovanje tipologije popravkov iz korpusa *Šolar*. Predstavljamo konkretne pravopisne težave, s katerimi se srečujejo učenci in odrasli avtorji, ter kako napake popravljajo učitelji in kako lektorji, pri čemer presojamo, ali se pri popravljanju strogo držijo kodificirane pravopisne norme oziroma ali prihaja do odklonov in v katerih primerih. Ugotavljamo, da največ težav povzroča ločevanje med lastno- in občnoimenskostjo. S povezovanjem področja razvijanja jezikovne zmožnosti pri učencih in področja lektoriranja raziskava predstavlja nov pristop v preučevanju jezika.

Ključne besede: besedilna revizija, velika/mala začetnica, lektoriranje, popravek, kodifikacija

Analysis of corrections of upper-case/lower-case initials in the *Šolar* and *Lektor* corpora

The paper examines corrections in two types of non-authored text revision – text correction within the educational process and proofreading. Both the teacher and the proofreader intervene in the text in order to correct the deviations from the standard language norms: the teacher with the aim of developing the student's language (and stylistic) abilities, and the proofreader to ensure that the text complies with the standard language norms, and in this paper the term correction is used for such interventions in the text. The specialized corpora *Šolar* and *Lektor* were used for the comparative analysis. As regards the corrections of upper-case/lower-case initials, there are 2,015 such corrections in the *Šolar* corpus, where they represent a special category within spelling errors, while in the *Lektor* corpus there are

1,702 of these corrections and they are divided into six subtypes, which together overlap precisely with the category of upper-case and lower-case corrections in the *Šolar* corpus. They were used to create a typology of corrections from the *Šolar* corpus for the purposes of this paper. The aim of this paper is to present concrete spelling problems encountered by students and adult authors, and to examine how such errors are corrected by teachers and proofreaders – whether they strictly adhere to codified orthographic norms, or whether deviations occur, and if so in which cases. It was found that distinguishing between proper and common nouns causes the most problems. The paper represents a new approach to language study through the integration of the fields of developing students' language abilities and proofreading.

Keywords: text revision, upper-case/lower-case initials, proofreading, correction, codification

1 Uvod

Pravopisna norma je kodificirana, kodifikacija pa se spremeni ob izidu vsakokratnega novega pravopisnega priročnika. Pravila temeljijo na evalvaciji predhodnih pravil ter razprave v strokovnih krogih in z zainteresirano javnostjo (Dobrovoljc in Jakop 2012: 5–11). Usvajanje kodificirane norme poteka predvsem v vzgojno-izobraževalnem procesu (Skubic 2005: 15), usvojena naj bi bila ob zaključku srednjega splošnega izobraževanja. V raziskavi primerjamo besedilno revizijo besedil, (1) ki nastajajo pri usvajanju pravopisne norme in (2) ki jih tvorijo nosilci jezika, ki naj bi pravopisno normo že usvojili (v nadaljevanju: odrasli). Poimenovanje *revizija* povzemamo po Popič (2014: 5) in Žagar (1995: 302); slednji govori o *reviziji spisov*. Presojamo konkretne primere v posameznih kategorijah napak in znotraj njih določamo skupine pravopisnih težav. Ugotavljamo, ali reviziji upoštevata kodificirano normo ali se pojavljajo odstopanja, in če se, v katerih primerih.

2 Korpusnojezikovna analiza popravkov

Za korpusnojezikovno analizo smo uporabili gradivo iz specializiranih korpusov (Gorjanc in Fišer 2013: 12) *Šolar* in *Lektor*. Korpus usvajanja jezika (Kosem idr. 2012: 19) *Šolar* vsebuje besedilnozvrstno različne avtentične pisne izdelke učencev 3. triletja OŠ in dijakov, večinoma iz šolskega leta 2009/10 (Rozman idr. 2018: 119); ok. 56 % besedil vsebuje učiteljske popravke (Goli 2018: 30). Korpus *Lektor* pa je specializirani korpus (Popič 2014: 69) lektoriranih neliterarnih prevodov in avtorskih besedil, »pri katerih stilistika ne igra posebne vloge« (Popič 2014: 90), tj. strokovnih in poljudnoznanstvenih besedil (Popič 2014: 72).

V korpusu *Šolar* je 2125 popravkov velike/male začetnice in tvorijo posebno podkategorijo znotraj kategorije *napake zapisa*, medtem ko jih je v korpusu *Lektor* 1702 in so razdeljeni v šest podkategorij.

Pojem *napaka* se v učiteljski in lektorski praksi pojmuje kot »odstopanj/e/ od pričakovanega, ustreznega in pravilnega« (Pirih Svetina 2003: 18). Toporišič (1992:

121) govori o *napačnosti*, ki je, »/k/ar ne ustreza jezikovni normi (ali predpisu) /.../, to pa tako izrazno kakor tudi pomensko /.../. Napačnost je seveda lahko tudi vsebinska /.../ in splošno sporočevalska«. Učitelj/lektor torej med popravljanjem išče odklone od pravilnega, ustreznega in pričakovanega (tj. skladnega s kodificirano normo in s pragmatičnimi okoliščinami, značilnega za določeno besedilno vrsto in tega, kar ocenjuje kot pravilno oziroma ustrezno). Nasprotno so v korpusih z izrazom *napaka* poimenovani popravljeni jezikovni pojavi ne glede na njihovo (ne)pravilnost, (ne)ustreznost in (ne)pričakovanost; v tem pomenu ga bomo uporabljali v kontekstih, v katerih ga ne bomo mogli nadomestiti z izrazom *popravek*.

2.1 Metoda dela

Ker sta korpusa različno označena, smo morali pred analizo popravke iz korpusa *Šolar* ročno razvrstiti. Pri razvrstitvi v podkategorije smo upoštevali kriterije za razvrstitev v korpusu *Lektor* (Popič 2014: 127–129, 230, 234, 238–239) na začetnice pri zapisu imen/poimenovanj bitij (ta kategorija v korpusu zajema tudi svojilne pridevnike iz lastnih imen bitij), zapisu zemljepisnih imen, zapisu pridevnikov (kategorija zajema le pridevnike, ki niso uvrščeni v nobeno od drugih kategorij), zapisu začetnic na začetku povedi (v korpusu poimenovanih *stavčne začetnice*) ter zapisu stvarnih lastnih imen in občnih poimenovanj.

Poleg navedenih obstaja še posebna kategorija, poimenovana *zapis stvarnega poimenovanja*, v kateri je le en primer: *Sončevo* → *sončno* (*svetlobo*); v prispevku jo bomo poimenovali *Ostalo*. Težavo so predstavljali primeri, ki bi jih bilo mogoče uvrstiti v več kot eno kategorijo; podobno je opaziti že v korpusu *Lektor*, v katerem npr. popravek *Frankovska* → *frankovska* (*država*) najdemo v kategoriji začetnice pri zapisu pridevnikov, popravek *Bizantinskega* → *bizantinskega* (*cesarstva*) v kategoriji zapisa stvarnih lastnih imen in občnih poimenovanj, popravek v *Vzhodnem, Bizantinskem* → v *vzhodnem, bizantinskem* (*cesarstvu*) pa pri zapisu zemljepisnih imen. O uvrstitvi popravkov iz korpusa *Šolar* smo se odločali od primera do primera, upoštevajoč kontekst.

Presojali smo, ali se lektorji/učitelji pri popravljanju držijo kodificirane pravopisne norme (*Slovenski pravopis* 2001), ali prihaja do odstopanj, ali pa sledijo t. i. parakodifikaciji, tj. »skrit/emu/ normiranj/u/, ki v določeni meri določa kodifikacijo« (Popič 2014: 179).¹

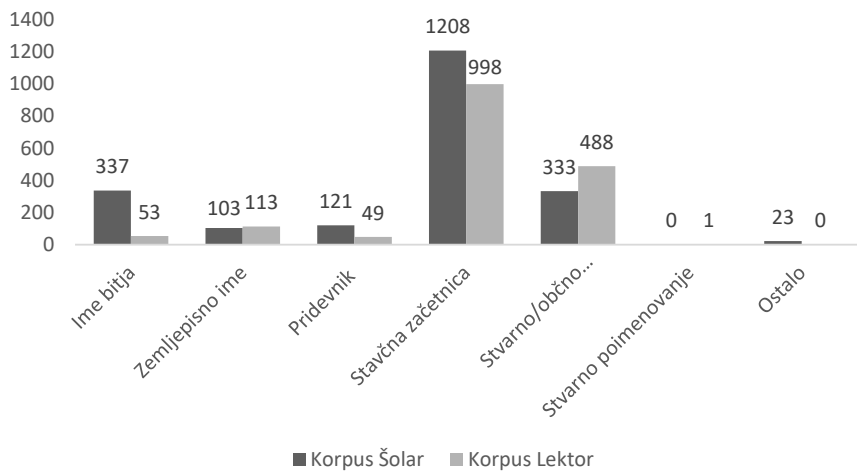
¹ Kot primer Popič (2014: 246) navaja mdr. priporočilo o dolžini stavkov iz lektorskega pravilnika *Večera*: »/.../ Če se nam zapišejo predolgi, jih razbijemo na dva ali več krajših – stavek naj bi povprečno ne imel več kot 20 besed /.../ predolgi stavki hudo kvarijo naš slog«.

2.2 Popravki velike/male začetnice

Primerjava števila in deleža napak začetnice v korpusih je pokazala sledeče:

Popravki velike/ male začetnice	Št. popravkov v korpusu <i>Šolar</i>	Delež poprav- kov v korpusu <i>Šolar</i> (glede na vse popravke rabe velike/ male začetni- ce) (%)	Št. popravkov v korpusu <i>Lektor</i>	Delež poprav- kov v korpusu <i>Lektor</i> (glede na vse poprav- ke rabe velike/ male začetnice) (%)
Imena bitij	337	15,9	53	3,1
Zemljepisna imena	103	4,8	113	6,6
Pridevniki	121	5,4	49	2,9
Začetek povedi	1208	56,8	998	58,5
Stvarna lastna imena in občna poimenovanja	333	15,7	488	28,6
Ostalo	23	1,1	1	< 0,1

Tabela 1: Primerjava števila in deleža popravkov v posameznih podkategorijah napak velike/male začetnice med korpusoma *Šolar* in *Lektor*



Graf 1: Primerjava števila in deleža popravkov v posameznih podkategorijah napak velike/male začetnice med korpusoma *Šolar* in *Lektor*

V korpusih prevladujejo popravki začetnic na začetku povedi, vendar gre večino-
ma za posledico drugih popravkov (t. i. povezane popravke). Sledijo popravki za-
četnice pri zapisu stvarnih lastnih imen in občnih poimenovanj. V korpusu *Lektor*
ostale vrste napak zavzemajo precej manjše deleže, medtem ko podatki v korpusu
Šolar kažejo na težave učencev z začetnico pri zapisu imen bitij. 23 primerov iz
korpusa *Šolar* (Ostalo) nismo mogli uvrstiti v nobeno od kategorij, npr.: *Lepo Pro-*
sim; v *tistih časih so bili Pismeni le*. Lahko predvidevamo, da gre za lapsuse ali za
vpliv pravila o rabi velike začetnice pri ogovornih zaimkih in izrazih posebnega
razmerja ali spoštovanja (SP 2001: § 156).

2.2.1 Popravki začetnice pri zapisu imen bitij

V to kategorijo spadajo: nazivi in podobna občna poimenovanja oseb, živalska
imena, poimenovanja pasem, živalskih vrst ipd., mitološka bitja in poosebitve
(Popič 2014: 128). Z napakami pri zapisu začetnice se učitelji srečujejo približno
petkrat pogosteje (15,9 %) kot lektorji (3,1 %).

Učenci imajo težave že s preprostimi enobesednimi primeri, npr. z osebnimi ime-
ni: *črtomir* → *Črtomir*, *saloma* → *Saloma*; s priimki: *karničniku* → *Karničniku*;
s psevdonimi: *petek* → *Petek* 'književna oseba', kar v korpusu *Lektor* najdemo le
izjemoma in bi zato lahko šteli za lapsuse, ne pa kot posledico nepoznavanja nor-
me. Pravilno zapisovanje učencem poznanih enobesednih lastnih imen je standard
znanja že v 1. triletju OŠ, v 2. triletju pa spoznajo pravila za zapis večbesednih imen
(UN OŠ 2018: 49, 53), zato si napak pri učencih 3. triletja in dijakih ne razlagamo
kot posledico nepoznavanja kodificirane norme, ampak kot posledico premajhne av-
tomatiziranosti zapisovanja oziroma premajhne zbranosti/skrbnosti pri zapisovanju.

Popravke tujih imen s predložnimi sestavinami najdemo v obeh korpusih: *Don*
Kihota → *don Kihota* (*Šolar*), *De Saussurja* → *de Saussurja* (*Lektor*). V korpusu
Šolar (tako v besedilih s popravki kot v tistih brez njih) se pojavljata obe varian-
ti: *don Kihot* (184-krat) in *Don Kihot*² (20-krat). Popravkov *don Kihota* → *Don*
Kihota ni, pač pa se je trikrat (pri več kot enem popravljavcu) pojavil obraten
popravek: *Don Kihota* → *don Kihota*. Začetnice *Don* učitelji sicer praviloma niso
popravljali. 14-krat se je pojavila tudi varianta *Don kihot*, ki nakazuje, da učenec/
dijak ne prepozna večbesednega imena. Skladno s SP 2001 (§ 46, § 1092) »/t/uje
predložne in podobne dele priimka (t. i. predimke) pišemo citatno«, v tem primeru
z malo začetnico, vendar v slovarskem delu pravopisa najdemo iztočnico *Don*
Kihot [oseba iz Cervantesovega romana]. Takšne primere prepoznavata kot pro-
blematične tudi Dobrovoljc in Jakop (2012: 64–65) ter predlagata, da bi bilo pra-
vopisnemu pravilu, po katerem ta imena pišemo citatno, dodan abecedni seznam
predimkov; najdemo jih tudi med problemskimi sklopi *ePravopisa* (Dobrovoljc in
Lengar Verovnik 2020: 142).

² Upoštewane so pojavitve, ki niso na začetku povedi in so lastno ime bitja (ne pa stvarno lastno ime
oziroma naslov romana).

V korpusu *Lektor* opazamo popravke pri ločevalnih dodatkih za imenom glede na rodovno zaporedje, npr.: *Plinij Starejši* → *Plinij starejši*, torej skladno s SP 2001 (§ 129). Dobrovoljc in Jakop (2012: 64) opozarjata, da se je pri starejših imenih brez priimka »pogosto zgodilo, da je ločevalni dodatek /.../ dobil funkcijo priimka. Postal je stalni pridevek, ki ga ni mogoče krajšati in se zato piše z veliko začetnico; taka imena so: Plinij Starejši /.../«.

V obeh korpusih najdemo napake pri zapisu poimenovanj za osebe, ki opravljajo določen poklic, oziroma poimenovanj po družbeni pripadnosti, npr.: *Župnik* → *župnik*, *Baronica* → *baronica* (*Šolar*), *Cesarja* → *cesarja* (*Lektor*), ter poimenovanj pripadnikov narodov in narodnosti, npr.: *nemci* → *Nemci* (*Šolar*), *špartanci* → *Špartanci* (*Lektor*). Učenci imajo tudi težave z zapisovanjem poimenovanj za pripadnike gibanj, nazorov, ver ipd., npr.: *Komunisti* → *komunisti*, torej s kategorijo, ki jo zlahka zamešajo s podobnimi kategorijami, ki se pišejo z veliko začetnico, in nanjo pravopis (SP 2001: § 136) posebej opozarja.

Pri veroslovnih, bajeslovnih, domišljjskih ipd. imenih tako pisci kot popravljavci včasih težko določijo, ali poimenovanje sodi med lastna imena ali med vrstna poimenovanja bitij (*Kiklop/kiklop*, *Bog/bog*), pri veroslovnih imenih pa je zapis začetnice včasih odvisen tudi od vrste besedila (primeri, ki se pišejo z veliko začetnico v teoloških besedilih, npr. *Sveti Duh*). Do popravkov tako prihaja v obeh smereh: *Kiklop* → *kiklop* in *kiklop* → *Kiklop* (*Šolar*), kar je lahko posledica neneotne norme v jezikovnih priročnikih; v SSKJ tako najdemo: *kiklop* (tudi *ciklop*) kot občno ime, v *Slovenskem pravopisu* 2001 kot osebno ime (ob tem pa, v prenesenem pomenu ‚močen človek‘, kot občno ime), v *ePravopisu* pa je geslo *Kiklop* med imeni bitij: [grško bajeslovno bitje, enooki velikan]. Kljub jasno določenima pomenoma občnega in lastnega imena je v praktičnih primerih meja med njima včasih težko določljiva.

V korpusih so v isto kategorijo uvrščeni raznorodni popravki, in sicer popravki lastnih imen bitij in popravki svojilnih pridevnikov iz njih, npr.: *hamletovim* → *Hamletovim* (*Šolar*), *napoleonova* → *Napoleonova* (*Lektor*). Pozornost zbujajo popravki iz korpusa *Lektor*, neskladen s kodificirano normo: *Doktorjeve* → *doktorjeve* (*ukaze*), pri čemer je *Doktor* v konkretnem primeru domišljjsko osebno ime.

V korpusu *Lektor* najdemo v kategoriji zapisa začetnice pri imenih bitij popravek *Homo sapiensa* → *homo sapiensa*. *Slovenski pravopis* 2001 (§ 108) uvršča pri mednarodnih naravoslovnih poimenovanjih latinska ali polatinjena imena živalskih in rastlinskih vrst ipd., npr. *Gyromitra esculenta* (pomladanski hrček), med stvarna lastna imena, a tako v slovarskem delu *Slovenskega pravopisa* 2001 kot v SSKJ najdemo zvezo *homo sapiens* zapisano le z malo začetnico.³

³ V predlogu *Pravil novega slovenskega pravopisa* se, nasprotno, pojavlja zapis z veliko začetnico.

2.2.2 Popravki začetnice pri zapisu zemljepisnih imen

V to kategorijo so v korpusu *Lektor* uvrščeni lektorski popravki pri zapisu zemljepisnih imen (Popič 2014: 129); za primerjavo smo uporabili ustrezne primere iz korpusa *Šolar*. Kategorija zajema večji delež v korpusu *Lektor* (6,6 %) kot v korpusu *Šolar* (5,3 %).

V korpusu *Šolar* se pojavljajo napake že pri enobesednih primerih, npr.: v *ajdovščini* → v *Ajdovščini*, *tromostovje* → *Tromostovje*; napake pri zapisu večbesednih imen pa najdemo v obeh korpusih, npr.: *Novo Mesto* → *Novo mesto* (*Šolar*),⁴ *Zidani most* → *Zidani Most* (*Lektor*). Zapis neprve sestavine je problematičen, kadar je ta občno ime in ne sodi v nabor izjem, ki jih pišemo z malo začetnico. Zanimiv je primer iz korpusa *Lektor*: *Cape town* → *Cape Town*. Avtor besedila bodisi ne pozna izvirnega zapisa ali pa prevzeto krajevno ime zapiše po analogiji z domačimi imeni tipa *Novo mesto*, kar lektor popravi.

Med nenaselbinskimi imeni se v obeh korpusih pojavljajo imena držav, npr.: *dan-ske* → *Danske* (*Šolar*), *Slonokoščena Obala* → *Slonokoščena obala* (*Lektor*). V korpusu *Lektor* najdemo tudi popravek: v *Vzhodnem, Bizantinskem cesarstvu* → v *vzhodnem, bizantinskem cesarstvu* (saj gre za opisno poimenovanje, ne za dejansko ime). Zapis *bizantinsko cesarstvo* ipd. z malo začetnico nekatere jezikovne uporabnike moti (je v nasprotju z njihovim občutkom za jezik), kar dokazujejo vprašanja v Jezikovni svetovalnici na portalu *Fran*⁵ (temi *Mala ali velika začetnica v imenih oz. poimenovanjih meddržavnih ali upravnih zvez in Imena zgodovinskih državnih tvorb*: »*Sveto rimsko cesarstvo nemške narodnosti*«). Na jezikovno dilemo lahko vplivajo primeri, podobni po strukturi, ki so v SP 2001 kodificirani z veliko začetnico, kot je *Otomansko cesarstvo*.

Podobno kot pri imenih bitij meja med občno- in lastnoimenskostjo včasih ni jasna; v praksi namreč težko ločimo, ali gre za lastno ime ali za del »obdajajoče nas predmetnosti« pri: *Z/zemlja*, *S/sonce*, npr.: *Kajn in Abel sta bila sinova Adama in Eve, ki sta bila prva človeka na zemlji* → *Zemlji* (*Šolar*). Popravek je skladen s pravilom o zapisu imen nebesnih teles (SP 2001: § 67), vendar bi bilo lahko uporabljeno tudi pravilo iz *Slovenskega pravopisa* 2001 (§ 141), da z malo začetnico pišemo »besede *luna*, *mesec*, *sonce*, *večernica*, *gostosevci* ipd., kadar z njimi ne mislimo na nebesna telesa, temveč jih pojmujeemo kot dele obdajajoče nas predmetnosti«.⁶ Nasprotno je v korpusu *Lektor* popravljena začetnica v primeru: ... *vire energije, kot na primer energijo vode, Sonca* → *sonca in vetra ter utekočinjen plin* ...

⁴ V predlogu *Pravil novega slovenskega pravopisa* najdemo veliko začetnico pri vseh neprvih sestavinah krajevnih imen razen predlogov, torej zapis *Novo Mesto*.

⁵ Gl. Dobrovolje in Mirtič (2016) in Dobrovolje (2017).

⁶ V SSKJ² najdemo ob geslu *zemlja* v pomenu »tretji soncu najbližji planet osončja« primere z obema začetnicama, pri čemer je velika začetnica značilna za strokovno rabo: »oddaljenost lune od zemlje; nastanek življenja na zemlji; satelitski posnetek zemlje; star kot zemlja zelo star// vznes. mati zemlja / v astronomiji Zemlja kroži okoli Sonca.«

V korpusu *Lektor* v obravnavani kategoriji prevladujejo popravki poimenovanj delov celin/imen regij, npr.: *Jugovzhodne Avstralije* → *jugovzhodne Avstralije*; *južne, srednje in vzhodne Evrope* → *Južne, Srednje in Vzhodne Evrope* (včasih je napačno zapisana neprva sestavina, npr.: *Srednjega Vzhoda* → *Srednjega vzhoda*). Jezikovni praktiki se v takšnih primerih znajdemo pred dilemo, ali poseči v besedilo, saj je prva sestavina v geografski literaturi praviloma pisana z veliko začetnico (češ da ne gre za del celine, temveč za regijo).⁷ Podobno je z občnimi poimenovanji zemljepisnih pojmov, npr.: *ob Jantarjevi cesti* → *ob jantarjevi cesti*. Dobrovoljc in Jakop (2012: 71) navajata podobno kategorijo med še ne standardiziranimi imeni prostorskih enot, in sicer: imena pešpoti, gorskih, turističnih, romarskih poti in plezalnih smeri, kot so: *Soška pešpot*, *Trmasti stolpič*, *Gorska roža*.

V korpusu *Šolar* so pogosti popravki začetnice pri imenih pokrajin, ki so posamostaljeni vrstni pridevniki, npr.: *na dolenskem* → *na Dolenjskem*.

2.2.3 Popravki začetnice pri zapisu pridevnikov

Kategorija Začetnica pri zapisu pridevnika ne zajema pridevnikov iz predhodnih kategorij; uvedena je bila med nastajanjem korpusa *Lektor*, saj določenih primerov (2,9 % popravkov začetnice) ni bilo mogoče uvrstiti v obstoječe kategorije (Popič 2014: 238). Večji delež tovrstnih popravkov (5,4 %) je v korpusu *Šolar*.

Najpogostejši so popravki pri vrstnih pridevniki iz naselbinskih zemljepisnih lastnih imen oziroma poimenovanj pripadnikov narodov in narodnosti, npr.: *Grški* → *grški* (*Šolar*), *Harvarska* → *harvarska*, *Avstro-ogrske* → *avstro-ogrske* (*oblasti*) (*Lektor*), mdr. pridevnikov v poljudnih poimenovanjih držav ipd.: *Turškega* → *turškega* (*cesarstva*), *Atenski* → *atenski* (*zvezi*) (*Lektor*). V pravopisu zapis določa splošno pravilo (SP 2001: § 124): »Z malo začetnico pišemo vse razen tistega, kar se piše z veliko po prej navedenih pravilih. Posebej je treba opozoriti na občna imena in njihove zveze, ki se glasijo enako kot lastna imena (*Vipavec – vipavec*) /.../«.

Kot v prejšnjih kategorijah je v praksi včasih težko določiti, ali gre za uradno ime ali za vrstno poimenovanje, še posebno, če se pridevnik pojavlja v obeh rabah, npr.: *Škofjska* → *škofjska* (*gimnazija*) (*Šolar*), *katoliške* → *Katoliške* (*cerkve*) (*Lektor*). Ob tem se pojavljajo tudi popravki, neskladni s kodificirano normo, npr.: *olimpijske* → *Olimpijske* (*igre*) (*Šolar*). Pisci se pogosto odločijo za zapis velike začetnice, kjer bi pričakovali malo začetnico, v besedilih z versko tematiko, npr. *pri Sveti* → *sveti maši* (*Šolar*), *Katoliška* → *katoliška* (*akcija*) (*Lektor*).

Poseben primer je pridevnik *Božji/božji*. Prevladuje mala začetnica, ki je skladna s SP 2001. Vendar SP 2001 v teoloških in bogoslužnih besedilih dopušča tudi zapis *Božji*,⁸ ki očitno vpliva tako na (nekatero) avtorje kot popravljavce, saj se

⁷ V Jezikovni svetovalnici zaradi nedorečenosti predlagajo zapis z malo začetnico (Kladnik 2014).

⁸ Podobno v *ePravopisu* najdemo med predlogi za pravopisno komisijo obe iztočnici: *božji* in *Božji*.

v korpusih pojavljajo popravki v obeh smereh, npr.: *naj ne zapusti Božje* → *božje vere, da prideš v božje* → *Božje kraljestvo* (*Šolar*). Weiss (2017) pojasnjuje, da je v prevodih svetopisemskih besedil in torej v verskih besedilih pridevnik *Božji* izenačen z v rabi neobstoječim pridevnikom *Bogov*, »medtem ko ostaja mala začetnica v pridevniku *božji* za z Bogom kot osebo le še rahlo povezane reči (božja pot = romanje), kletvice (v božjo mater) ipd.«

V to kategorijo so uvrščeni tudi raznovrstni primeri, ki niso mogli biti uvrščeni nikamor drugam in jih je premalo za samostojno kategorijo, npr.: *Očetovemu* → *očetovemu vajencu, do Mladega* → *mladega* (*Sirijca*), *Lirski* → *lirski* (*subjekt*) (*Šolar*), *Zaščitniki poudarjajo, da je bil Robespierre Brezmadežen* → *brezmadežen* (*Lektor*).

2.2.4 Popravki začetnic na začetku povedi

Kategorija zajema več kot polovico popravkov začetnice v obeh korpusih (*Lektor*: 58,5 %, *Šolar*: 56,8 %). Kategorija je bila v korpus *Lektor* uvedena, »da bi zajela vse pojavitve lektorskih popravkov začetnice, ki niso vezani na leksikalne pojavnosti, temveč na skladenjske ali pragmatične položaje v besedilu« (Popič 2014: 236–237, 129).

V korpusu *Lektor* prevladujejo popravki v povedih brez končnega ločila, npr.: *2. korak: Imenujte* → *imenujte vodjo zelene pisarne in njegovo ekipo; priloga* → *Priloga 1*. Pojavljajo se tudi v korpusu *Šolar*, npr.: *1. Šolska* → *šolska naloga*.

Popravki zaradi združitve/razdružitve povedi so povezani popravki, praviloma je hkrati zamenjano ločilo, veznik ... npr. (primeri so iz korpusa *Šolar*): *Kot sem že v uvodu napisala, je bil Polikarp trd kot hlod* ; → . *že* → *Že v samem Tavčarjevem opisu, kako ...* (podpičje je zamenjano s piko); *nihče ni gledal kakšna oblačila nosimo ... za* → *Za to nam je bilo preprosto vseeno* (popravljen začetnica za tremi pikami, ki tako postanejo končno ločilo); *Kljub temu so priseljenci, prišleki, velik problem* . → , *Saj* → *saj se večina ljudi do njih vede drugače, kot do ...* (združitev povedi). Pogosto jih ne moremo utemeljiti s kodificirano normo, ampak so slogovno motivirani (npr. razdruževanje »predolgi« povedi) in morda sledijo priporočilom v (tudi starejših) priročnikih, kot so *lastnosti dobrega jezikovnega sloga* (po: Trdina 1971: 10–27): *slovniška pravilnost* /kar pravzaprav ni lastnost sloga, ampak kodifikacija oziroma norma/, *besedna čistost, natančnost, besedna uglednost, jasnost izražanja, jedrnatost, lahkotnost izražanja, naravnost, ustreznost*.⁹

S popravki začetnice na začetku povedi so lahko povezani popravki besednega reda, npr.: *Vse to se je spraševal* → *Spraševal* → *Spraševal se je vse to in razmišljal ali ...* (*Šolar*); odprava odvečnega protivnega veznika: *Na nek način postane celo svobodna. Toda ta* → *Ta svoboda pa ji ni prinesla notranjega miru ...*« (*Šolar*); popravki besedišča, npr. *Pripomočki*: → *Učni pripomočki*: (*Lektor*).

⁹ Gl. opombo 1.

Napake pri premem govoru najdemo predvsem v korpusu *Šolar*; prevladujejo primeri s spremnim stavkom pred dobesednim navedkom, npr.: *Takrat se mi zazdi, kot da bralec oz. gledalec v sebi razmišlja: »mu → Mu bodo dovolili? Je to sploh mogoče? Se to sme? Bi lahko tudi jaz to storil?«*.

V korpusu *Lektor* so se pojavili tudi popravki velike začetnice za neskladenjsko piko (v *zgodnjih 70. Letih* → *letih*), ki je najverjetneje posledica avtomatičnih popravkov v urejevalnikih besedil.

2.2.5 Popravki začetnice pri zapisu stvarnih lastnih imen in občnih poimenovanj

»Kategorija zajema /.../ poimenovanja vrst ter konkretnih/individualnih stvari, snovi in pojmov /.../ tako da so znotraj te kategorije zajete tako zamenjave velike začetnice v malo kot tudi obratno« (Popič 2014: 127).

Z razlikovanjem, ali gre za stvarno lastno ime ali za občno poimenovanje, ter z zapisom začetnice v (predvsem) večbesednih lastnih imenih imajo težave tako učenci (15,2 % popravkov začetnice) kot odrasli (28,6 % popravkov začetnice).

V korpusu *Šolar* so pogosti primeri napak zapisa začetnice pri enobesednih poimenovanjih (v korpusu *Lektor* najdemo le posamezne primere): napačen zapis jezikov, npr.: *Slovenščina* → *slovenščina*, praznikov, npr.: *Božič* → *božič*, mesecev, dni v tednu, letnih časov, npr.: *Jesen* → *jesen*; pri zapisu imena igre je vidna negotovost, ki se kaže v tem, da je učenec ime zapisal s samimi velikimi črkami: *LOV NA MORSKE KAČE*. Na zapis *Božič* lahko vpliva raba v besedilih, zlasti na voščilnicah, lahko pa spreminjanje kodifikacije v preteklosti: zapis z veliko začetnico sta predpisovala SP 1899 in SP 1935, SP 1937 ga je dopuščal v dvoumnih primerih, SP 1950 pa kot varianto. Po drugi strani pa je zapis z malo začetnico, poleg v aktualnem SP 2001, predpisan v SP 1920, SP 1937, SP 1950 (ob zapisu z malo začetnico), SP 1962 in SP 2001 (Dobrovoljc in Jakop 2012: 33). O negotovosti med uporabniki pričajo vprašanja, ki jih ti naslavlja na Jezikovno svetovalnico portala Fran (npr. temi: *Kako pišemo »božič«* in *Velika začetnica pri pisanju praznika Božič*).

Popravke v drugo smer pogosto najdemo pri naslovih knjig, npr.: *hlapci* → *Hlapci*, *Hiša Marije Pomočnice* → *Hiša Marije pomočnice*. Zadnji popravek ni ustrezen, saj ne le, da je v naslovu romana *Pomočnica* večinoma pisano z veliko začetnico (v sistemu COBISS je relevantnih (tj. slovenskih) zadetkov s tem naslovom 36, od tega je beseda *Pomočnica/pomočnica* 30-krat pisana z veliko, 6-krat pa z malo začetnico), ampak je zapis *Marija Pomočnica* tudi skladen s kodifikacijo v SP 2001 (§ 47).

Pri poimenovanjih šolskih predmetov so učitelji v korpusu *Šolar* ravnali različno, npr.: (*k izbirnemu predmetu*) *sodobna priprava hrane* → *Sodobna priprava hrane*, vendar: *To* → *To nalogo sem dobila pri izbirnem predmetu sodobna priprava hrane* → *Pri izbirnem predmetu sodobna priprava hrane sem dobila nalogo* (popravljen je le zaporedje stavčnih členov, začetnica pa ne), (*uro*) *Nemščine* → *nemščine* in (*študira*) *Ekonomijo* → *ekonomijo*. Dobrovoljc in Jakop (2012: 77) navajata, da se »p/oljudna poimenovanja npr. osnovnošolskih predmetov /.../ pogosto pišejo z malo začetnico«. Na zapis oziroma popravek torej vpliva občutek pišočega o tem, ali gre za lastno ali občno ime.¹⁰

V korpusu *Lektor* so pogoste dileme, ali gre za lastno ali vrstno poimenovanje oziroma kje se začne lastno ime npr. organizacije: *Organizacije Združenih narodov* → *Organizacije združenih narodov*, uradnega besedila, npr.: *sporazum o trgovinskih vidikih pravic intelektualne lastnine* → *Sporazum o trgovinskih vidikih pravic intelektualne lastnine*, društev: *bralnega društva Slovenije* → *Bralnega društva Slovenije*. Poleg slovenskih so popravljena tudi tujejezična (citatna) poimenovanja, npr.: *Human development index* → *Human Development Index*, vendar: angl. *Attention-Deficit Hyperactivity Disorder* → *attention deficit hyperactivity disorder*. V korpusu *Šolar* je takšnih primerov manj, npr.: *akademija za likovno umetnost* → *Akademija za likovno umetnost*.

Zanimiv je primer zapisa imena igre s samimi velikimi črkami v korpusu *Šolar*, kar kaže na negotovost: *LOV NA MORSKE KACE*. Učenci v 6. razredu usvojijo zapis z malo začetnico (Čuden in Gregorčič: 2022: 10), v komercialni rabi pa so pogosti zapisi z veliko začetnico, npr.: *Goliath družabna igra Opica hop*.¹¹ Dobrovoljc in Jakop (2012: 85) pojasnjujeta, da pišemo imena iger z malo začetnico, zapis z veliko začetnico pa je »upravičen le takrat, ko se nanašajo na ime industrijskega izdelka oziroma znamke«.

3 Sklep

Pregled in analiza popravkov velike/male začetnice v korpusih *Šolar* in *Lektor* sta – pričakovano – pokazala manjšo pravopisno zmožnost pri učencih oziroma dijakih; v korpusu *Šolar* je bil namreč velik del popravkov potreben zaradi napak v preprostih, enobesednih primerih, medtem ko teh v korpusu *Lektor* skoraj ni.

Iz vseh kategorij popravkov, razen popravkov začetnice na začetku povedi, v obeh korpusih so razvidne težave piscev (in včasih tudi popravljalcev) pri razločevanju med lastno- in občnoimenskostjo. Te so največkrat povezane z (ne)poznavanjem ubesedene pojavnosti, npr.: *Doktorjeve* → *doktorjeve*, z nejasno ločnico med lastnim imenom in občnim poimenovanjem, npr.: *prva človeka na zemlji/Zemlji*, s homonimijo, npr.: *Bog/bog*, ter z rabo opisnega poimenovanja, npr.: *bizantinsko*

¹⁰ Podobno velja za vse vrste stvarnih lasnih imen. (SP 2001: § 104.)

¹¹ Naziv izdelka v spletni trgovini BabyCenter.

cesarstvo, škofijska gimnazija, namesto dejanskega lastnega imena. V takšnih primerih pride do nasprotujočih si popravkov.

Popravki, predvsem v korpusu *Šolar*, so pokazali tudi težave pri zapisu vrstnih pridevnikov, tvorjenih iz lastnih imen, npr.: *Grški* → *grški*.

Na zapis začetnice lahko vpliva rabna norma,¹² značilna za določena področja rabe, npr. v geografiji: *Jugovzhodne Avstralije/jugovzhodne Avstralije*, in v teoloških besedilih: *Sveti Duh/duh*.

Popravki začetnice na začetku povedi so pogosto povezani s skladenjskimi popravki, ki niso utemeljeni v kodifikaciji, ampak so motivirani slogovno. Nanje bi lahko vplivala priporočila v slogovnih priročnikih.

Pri pregledu popravkov se je izkazalo tudi, da gre za obsežno problematiko, zato bi bilo smiselno podrobneje obravnavati popravke iz vsake posamezne kategorije posebej.

Viri

COBISS: <https://www.cobiss.si/>. (Dostop 24. 7. 2017.)

ePravopis: www.fran.si. (Dostop 7. 7. 2023.)

Jezikovna svetovalnica: <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/>. (Dostop 31. 7. 2023.)

Korpus Lektor: <http://ssj.slovenscina.eu/korpusi/lektor>. (Dostop 31. 7. 2023.)

Korpus Šolar: <http://ssj.slovenscina.eu/korpusi/solar>. (Dostop 31. 7. 2023.)

Slovarski portal Fran. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU: www.fran.si. (Dostop 31. 7. 2023.)

SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*: www.fran.si. (Dostop 31. 7. 2023.)

SSKJ² = *Slovar slovenskega knjižnega jezika, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja*: www.fran.si. (Dostop 31. 7. 2023.)

Toporišič, Jože (ur.), 2001: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: ZRC SAZU. www.fran.si. (Dostop 31. 7. 2023.)

¹² Uzusna ali rabna norma je norma, »kakršna se /v določenem trenutku/ uveljavlja v sočasni kultivirani rabi« (Müller 1982; Lengar Verovnik 2012: 17); izraz uporabljamo, da bi opozorili na razliko s kodificirano normo, torej predpisom.

Literatura

Čuden, Milena in Hočevar Gregorič, Mateja, 2022: *Slovenščina 6. Samostojni delovni zvezek za slovenski jezik v 6. razredu osnovne šole. 2. del*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Dobrovoljc, Helena in Jakop, Nataša, 2012: *Sodobni pravopisni priročnik med normo in predpisom*. Ljubljana: Založba ZRC.

Dobrovoljc, Helena in Lengar Verovnik, Tina: 2020: *Pravopisne kategorije ePravopisa 2019*. Ljubljana: Založba ZRC. <https://fran.si/Search/File2?dictionaryId=177&name=ePravopis%20PK%202019.pdf>. (Dostop 18. 7. 2023.)

Dobrovoljc, Helena in Mirtič, Tanja, 2016: Mala ali velika začetnica v imenih oz. poimenovanjih meddržavnih ali upravnih zvez. *Jezikovna svetovalnica*. <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/1742/mala-ali-velika-za%C4%8Detnica-v-imenih-oz-poimenovanjih-med-dr%C5%BEavnih-ali-upravnih-zvez>. (Dostop 7. 7. 2023.)

Dobrovoljc, Helena, 2017: Imena zgodovinskih državnih tvorb: »Sveto rimsko cesarstvo nemške narodnosti«. *Jezikovna svetovalnica*. <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/2196/imena-zgodovinskih-dr%C5%BEavnih-tvorb-sveto-rimsko-cesarstvo-nem%C5%A1ke-narodnosti>. (Dostop 8. 7. 2023.)

Goli, Teja, 2018: *Na napakah se učimo: kategorizacija učiteljskih popravkov v korpusu Šolar 2.0*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.

Gorjanc, Vojko in Fišer, Darja, 2013: *Korpusna analiza*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Kladnik, Drago, 2014: Zemljepisna imena pokrajin in označevanje lege znotraj celin. *Jezikovna svetovalnica*. <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/> (Dostop 7. 7. 2023.)

Kosem, Iztok, Stritar, Mojca, Može, Sara, Zwitter Vitez, Ana, Arhar Holdt, Špela in Rozman, Tadeja, 2012: *Analiza jezikovnih težav učencev: korpusni pristop*. Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko. DOI: <https://doi.org/10.4312/9789610603535>.

Lengar Verovnik, Tina, 2012: Pravopisna norma proti normam drugih ved in področij človekovega delovanja, ravnanja. Jakop, Nataša in Dobrovoljc, Helena (ur.): *Pravopisna stikinja: Razprave o pravopisnih vprašanjih*. Ljubljana: Založba ZRC. 17–25.

Müller, Jakob, 1982: Jezik kot vrednota ali kot resničnost. *Naši razgledi* 31/10. 294–296.

Pirih Svetina, Nataša, 2003: Napaka v ogledalu procesa učenja tujega jezika. *Jezik in slovnost* 48/2. 17–26.

Popič, Damjan, 2014: *Korpusnojezikovna analiza vplivov na slovenska prevodna besedila*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.

Pravopis 8.0 (predlog): Pravila novega slovenskega pravopisa za javno razpravo: <https://fran.si/pravopis8>. (Dostop 26. 7. 2023.)

Rozman, Tadeja, Arhar Holdt, Špela, Pollak, Senja in Kosem, Iztok, 2018: Kolokacije v korpusu Šolar. *Jezik in slovnost* 63/2–3. 117–128.

Skubic, Andrej E., 2005: *Obrazi jezika*. Ljubljana: Študentska založba.

Toporišič, Jože, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Trdina, Silva, 1971: *Besedna umetnost II*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

UN OŠ 2018 = Poznanovič, Mojca, Cestnik, Mojca, Čuden, Milena, Gomivnik Thuma, Vida, Honzak, Mojca, Križaj, Martina, Rosc-Leskovec, Darinka, Žveglič, Marica in Ahačič, Kozma, 2018: *Program osnovna šola. Slovenščina. Učni načrt (posodobljena izdaja)*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf. (Dostop 28. 7. 2023.)

Weiss, Peter, 2017: Raba velike oz. male začetnice v zvezi »Božji Sin«. *Jezikovna svetovalnica*. <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/>. (Dostop 20. 7. 2023.)

Žagar, France, 1995: Komentiranje in revidiranje spisov. *Jezik in slovstvo* 40/8. 301–302.